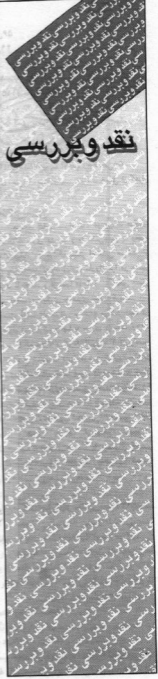

نقد و بررسی

ترجمه دلائل الصداق

محمد پورنظر

اشاره:

نقد و بررسی آثار مکتوب به عنوان جلوه گاهی از اندیشه در عصر حاضر، یکی از عرصه های برخوردار آرا و تعاطفی افکار به شمار می رود، که علاوه بر شناسایی بافته های فکری دیگران، به سنجش نقاط ضعف و قوت استدلالهای آنها می پردازد.

از این رهگذر، مجله مسجد نیز این تلاش است که در کنار بررسی کتابهایی در مورد مسجد، به معرفی و نقد کتابهایی ارزنده ای که با فرهنگ مسجد و مسجدیان پیوندی وثیق و استوار دارد، همت گمارد.

کتاب مورد نظر این شماره، جلد اول ترجمه دلائل الصداق است که به بررسی تحلیلی اصول اعتقادات شیعه و رد شبهه های مخالفان می پردازد.

ترجمه
دلائل الصدق

(جلد اول)

مترجم: محمد سپهری

شابک:

● نوح الحق و کشف الصدق

● نوشته علامه حلی

● ابطال الباطل

● نوشته فضل بن روزبهان

● فضائل امیرالمؤمنین و امامت من دلائل الصدق

● نوشته محمد حسن مظفر

مؤسسه انتشارات امیرکبیر

تهران - ۱۳۷۴

● ترجمه دلائل الصدق

● نویسنده: محمد حسن مظفر

● مترجم: محمد سپهری

● ناشر: مؤسسه انتشارات امیرکبیر، تهران

● چاپ اول، ۱۳۷۴

● ج ۱، ۳۲ + ۵۴ ص

دلائل الصدق نام مختصر و معروف کتاب فضائل امیرالمؤمنین و امامت من دلائل الصدق فی الجواب عن اباطال الباطل ... است. این اثر ۳ جلدی ۳ بخش دارد، و در حقیقت ۳ کتاب جداگانه است که به صورت ترکیبی به دنبال هم آمده و هر کدام در یک دوره زمانی و به فاصله ۳ تا ۴ قرن از یکدیگر نوشته شده است:

۱. نهج الحق و کشف الصدق، نوشته علامه حسن بن یوسف بن مطهر حلی (۶۴۸-۷۳۶ هـ.ق) که آن را - به شرحی که در مقدمه مترجم (صص ۱۷-۱۷۰) آمده - به درخواست سلطان اولجایتو محمد خدابنده، پادشاه ایلخانی ایران در قرن ۸ هـ.ق، نوشته است. علامه در این باره فرموده است: «این کتاب را برای رضا و خشودی ذات پروردگار و نبل به ثواب حضرت احدیت و رهایی از عذاب دردناک که کینفر کتمان حق است و ترک ارشاد خلق، تعزیف کردم. و در آن، به اوامر سلطان روی زمین... او که با اندیشه عالی خویشتن به مراتب بالا

و اصل و با حدس درست خود به شناخت شعبه فروزان نابل گشته، فریادرس دین و حق، الجایتو محمد خدابنده... امتثال کردم» (صص ۸۲-۸۳).

این کتاب مشتمل بر ۸ مسئله با عنوانهای ذیل است: محسوسات اصل اعتقادات، نظر، صفات خداوند، نبوت، امامت، معاد، اصول فقه و فقه.

۲. ابطال نهج الباطل و اعمال کشف العاطل - که اختصاراً ابطال الباطل نامیده می شود، نوشته عالم اشعری، فضل الله بن روزبهان خنجی (۹۲۷ هـ.ق) است، که این کتاب را در رد کتاب علامه حلی در سال ۹۰۹ هـ.ق در کاشان به پایان برد. به رغم آنکه در نوشته ها از فضل و دانش خنجی سخن گفته می شود، در این کتاب لحنی گزنده و توأم با سب و ناسزاگویی به کار می برد. فضل در موارد بسیاری - چنانکه خوانندگان خواهند یافت - تجاهل و مکابره پیش می گیرد و روایات مسلم و صحیح اهل سنت را که در متون معتبر و صحاح سنه آنان آمده است، آشکارا و بی مهابا انکار می کند و از اساس باطل می شمرد.

فضل در مقدمه نوشتارش، هدف خود را از نگارش این ردیه بیان می کند (صص ۸۸-۸۳). او سخنان علامه حلی را بخش بخش می آورد و به گمان خویش رد می کند. فضل تمام کتاب علامه را بدین ترتیب رد کرده است.

تاکنون ۴ بار از سوی عالمان و فقیهان مکتب اهل بیت (ع)، بر نوشته فضل ردیه نگاشته شده است؛ یکی بس مفصل و دیگری مختصر به شرح زیر:

الف: قاضی سید نور الله شوشتری شهید (۱۰۱۹ هـ.ق)، که احقاق الحق^۱ را با تفصیل تمام هنگامی نوشت که در اکبر آباد هند، منصب قضاوت جلال الدین اکبرشاه را برعهده داشت. هنگامی که متعصبان عامه از این کار آگاه شدند، او را به طرز فجیعی به شهادت رساندند.

ب: علامه محمد حسن مظفر (د. ۱۳۸۰ هـ.ق) که دلائل الصدق را به اختصار در بخش اصول دین در رد فضل بن روزبهان نوشته و از ورود به مباحث اصول فقه و فروع آن خودداری کرده است. او در پایان جلد سوم می گوید: «در همین جنا دست از نگارش برمی داریم، چراکه اساس، اصول دین است. پس اگر خدای متعال خواننده این کتاب را به پیروی از حق سوق گرداند، همانا که از بحث اصول فقه و فروع آن بی نیاز خواهد بود و گر نه از جاده هدایت به دور است...»

۳. فضائل امیرالمؤمنین و امامت من دلائل الصدق، نوشته علامه محمد حسن مظفر (د. ۱۳۸۰ هـ.ق) که در ربیع الاول ۱۳۵۰ هـ.ق از نگارش آن فراغت یافت.

نویسنده این کتاب که آن را در رد ابطال الباطل فضل بن روزبهان نوشته، یکی از چهره های درخشان و عالمان مبارز و

سرشناس شیعه در قرن ۱۲ هـ. ق است. او علامه بزرگ آیه الله العظمی محمدحسن مظفر فرزند شیخ محمد مظفر است. وی به سال ۱۳۰۱ هـ. ق در نجف اشرف به دنیا آمد، و تحت سرپرستی پدر دانشمندش رشد و نمو کرد. او نزد شیخ محمدکاظم خراسانی، سیدمحمد کاظم طباطبایی یزدی، شیخ علی بن باقر جوهری و شیخ الشریعہ اصفهانی فقه و اصول آموخت، و از آقا بزرگ تهرانی و شیخ الشریعہ اصفهانی اجازه روایت گرفت. پس از درگذشت سیدکاظم طباطبایی یزدی به بحث، تدریس و تألیف در سطح خارج پرداخت، و پس از وفات سید ابوالحسن اصفهانی در سال ۱۳۶۵ هـ. ق به عنوان یکی از مراجع بزرگ جهان اسلام ظهور کرد. علامه مظفر علاوه بر *دلائل الصدق* آثار ارزشمند دیگری هم دارد که می توان به *دراغبات*، *در شرح قواعد الاحکام علامه حلی* و *الانصاح عن احوال رجال الصحاح* اشاره کرد (مقدمه مترجم، صص ۲۵-۲۶).

اینک که سخن از علامه مظفر به میان آمد، سزاوار است اشاره ای کوتاه به خاندان مظفر داشته باشیم. آل مظفر یکی از خاندانهای مشهور نجف اشرف است که نیمه قرن ۱۲ هـ. ق در عراق ظهور کرد. این خانواده که ریشه های عمیقی در تاریخ علم و ادب دارد، به جد اعلائی خود مظفرین احمد منسوب هستند.^۳

چهره های درخشان آل مظفر که هر کدام در فقه و حدیث، علم و معرفت، و ادب و فضیلت جایگاه والایی دارند، فراوان هستند. مترجم *دلائل الصدق* نام ۱۹ نفر از بزرگان این خاندان را آورده است (صص ۲۱-۲۲).

دلائل الصدق

علامه تهرانی *دلائل الصدق* را این گونه وصف می کند: *دلائل الصدق فی نهج الحق*، ردی است بر ابطال الباطل فضل روزبهان که در ۹۰۹ هـ. ق از نگارش آن فراغت یافت. این کتاب تسمیم و تکمیل تحقیق قاضی نوالله شهید در سال ۱۰۱۹ هـ. ق در کتباب احقاق الحق است، که به فاضل معاصر، شیخ محمد حسن بن احمد بن مظفر نجفی، متولد ۱۳۰۱ هـ. ق در نجف، آن را تألیف کرده است.

وی مقدمه ای در چند «مطلب» بر آن نوشته است. در مطلب سوم مقدمه، شرح حال بسیاری از روایان صحاح سته را آورده است. ایشان افرادی هستند که احادیثشان را ۲ یا چند نفر از صاحبان صحاح سته در کتابهای خود آورده اند، در شرح حال هر یک از آنان عین کلمات ۲ یا چند نفر از دانشمندان اهل سنت را درباره صاحب شرح حال آورده است. این سخنانش چنان است که بر عدم جواز عمل به روایات آنان حکم می کند. پس از

این مقدمه، ابتدا کلام علامه در نهج الحق را آورده و آنگاه گفته فضل بن روزبهان را در رد کلام علامه بیان کرده است. سپس گفته فضل را حرف به حرف رد می کند...^۴

علامه مظفر انگیزه خود را از نگارش *دلائل الصدق* چنین بیان کرده است: «توفیقی نصیب شد تا بر کتاب نهج الحق و کشف الصدق اثر امام علامه، زعیم و پیشوای علم و عمل در عصر خویش، طاهر مطهر، نظری داشته باشم. این کتاب را سرشار از فضیلت و پر از گفتارهای جدانکننده حق از باطل یافتم. فاضل اشاعره در عصر خود، فضل بن روزبهان، بر آن ردی نوشته است و سید بزرگوار، جامع سعادت علم و شهادت سیدنوالله حسینی، آن گونه که حق می طلبد و انصاف بدان رضایت می دهد، به طور کامل و شامل بدان پاسخ گفته است. علاقه مند بودم که من هم به رستگاری و شهادت نایل آیم. و در جای جای کتاب حاضر، از وی نقل و با تعبیر (سید سعید) از او یاد کرده ام. در برخی موارد هم، برای تکمیل فایده به گوشه ای از کلمات این تبحر که در کتاب *منهاج الکرامه* علامه حلی آورده اشاره کرده ایم، چه لازم بود که به نحوی بدان اشاره شود. لیکن در اغلب مواضع به نام وی تصریح نکرده ام. اگر پستی مطالب و بلندیاتی قلم و درازی عبارات و آشکاری عداوت و ناصبی گری وی در برابر پیامبر اکرم و فرزندان پاکیزه اش نبود، جا داشت که پیش از هر چیز آن را به بحث کشیم... اما به پیروی از دانشمندان شیعه که نظرات قلمسای خویش را در مناظره با او پالک نگه داشته اند، مناسب ندیدم که قلم خود را در بحث و مناظره باری آلود کنم.^۵

جلد اول ترجمه فارسی، با مقدمه مترجم آغاز می شود. مترجم گرامی کوشیده است با استفاده از منابع تاریخی و رجالی مؤلفان، زندگانی و آثار آنان را معرفی نماید. وی آثار علامه حلی را در ۶ دسته تقسیم کرده و نقش مؤثر او را در نجات مکتب اسلام در ایران و گرایش ایرانیان به مکتب اهل بیت (ع) در زمان پادشاه ایلخانی ایران، اولجایتو سلطان محمد خدابنده، بتفصیل بیان داشته است.

به عقیده مترجم، برخی از پژوهشگران بیسوده تلاش کرده اند تا تشیع را به تمایلات ایرانی تفسیر کنند که به وسیله ایرانیان سوالی، از ایران به جهان اسلام باگذاشت. اینان کوشیده اند تا برای علمی نشان دادن دیدگاه خود، نقطه عطف تاریخی ایرانیان در گرایش از مذهب اهل سنت به مذهب شیعه را به برخی از عقاید دینی و سیاسی به جای مانده از تمدن زرتشتی که گمان می کنند با برخی از عقاید شیعه هماهنگی دارد، تفسیر نمایند.

به اعتقاد مترجم این تفسیر را نه تاریخ پیدایش تشیع در ایران تأیید می کند و نه واقعات موجود در جامعه اسلامی امروز ایران، در واقع سبب اصلی در ورای این نقطه عطف عقیدتی بزرگ، برخاسته از تمایل ایرانیان به حقیقت جوی و طبیعت

متمايز آنان در ميان ملل جهان به معرفت دوستی و تلاش برای رسيدن به حق از راه دليل، حجت و برهان قاطع - به رغم مشکلات راه - است.

مترجم با استناد به مشکل پيش آمده برای سلطان محمد خدابنده در سال ۷۱۰هـ.ق، به بازگویی و شرح نقش مؤثر و حياتی علامه حلی در حل مشکل پادشاه و نجات اسلام و گرايش شاه و اطرافيانش به مکتب تشيع می پردازد، و آن را مصداق بارز تمايلات صادقانه ايرانيان در جستجوی حق و حقيقت می داند (ص ۱۱)، و نتيجه می گيرد که تمايل ايرانيان به کسب دانش و حقيقت جویی آنان، علت اصلی گرايش به مذهب شيعه است.

به عقیده وی، تأخير ايرانيان در گرايش به مذهب شيعه، بياينگر حجم، کثرت و شدت موانعی واقعی است که همچون ابرهای آتسوي، آنان را از ديدن نور مذهب اهل بيت (ع) و شناخت حقيقت آن باز می داشت.

گذشته از موانع زبانی، جغرافيايي، قومی و تمدنی، بايد از موانع مهم مذهبی و سياسی نام برد که از خطرناکترين موانع به شمار می رود.

مترجم در ادامه، به شرح زندگانی و آثار فضل بن روزبهان، و علامه مظفر و خاندان او می پردازد (صص ۱۷-۳۰). متن کتاب با پيشگفتار علامه مظفر شروع می شود. در ادامه، مقدمه ای مبسوط به قلم وی در ۳ مطلب: حجيت اخبار اهل سنت، بی ارزشی مناقشه اهل سنت در سند روايات و مناقشه صحاح سته، آمده است.

او خود هدف از نگارش اين مقدمه مفصل (صص ۸۱-۸۱) را اين گونه بيان کرده است: «از آنجا که عمده پاسخ وی (ابن تيميه) و ديگران در مسئله امامت، مناقشه در سند احاديث است که درباره فضائل اهل بيت (ع) و مطاعن دشمنان آنان وارد شده مقدمه ای را نگاشتم تا بدین وسيله هم از پاسخ وی به طور اجمال بی نیاز گرداند، و هم در فهم مطالب اين کتاب مفيد واقع شود» (ص ۳۲).

مؤلف در مطلب اول، به ۲ دليل، عموم اخبار اهل سنت را که به وسيله آن بر خود آنان احتجاج می کنند، عليه آنان حجت می داند (صص ۱-۷). در مطلب دوم نيز به ۲ دليل، تضعيف روايات توسط اهل سنت و مناقشه آنان در سند روايات را بی ارزش و بی اعتبار می خواند (صص ۷-۱۳). در مطلب سوم که اساس و عمده بحث او در مقدمه است، به بيان شرح حال بسياری از راويان صحاح سته می پردازد. اينان افرادی اند که احاديثشان را ۲ يا چند نفر از صاحبان صحاح سته آورده اند. مؤلف در شرح حال هريک از آنان، عين کلمات ۲ يا چند تن از دانشمندان بزرگ و رجال شناس عمده اهل سنت را درباره صاحب شرح حال آورده است. اين سخنان عموماً بر عدم جواز عمل به روايات اين افسراد حکم می کند (صص ۱۴-۸۰).

مؤلف پس از اين مقدمه طولانی - که در حقيقت خلاصه ای است از کتاب مهم او به نام الانصاح عن احوال رجال الصحاح، ابتدا کلام علامه حلی در نهج الحق و كشف الصدق را می آورد و سپس گفته فضل بن روزبهان را در رد کلام علامه، که در ابطال الباطل آمده است، سپس گفته های فضل را حرف به حرف با نزاهت و پيراستگی، و به دور از هرگونه آلايش، اتهام ناروا، ناسزاگویی به ديگران و فرود رفتن در شبهات نادرست رد می کند. هر چند فضل در رد علامه به سبب و ناسزا پناه برده، اما مؤلف از آن دوری کرده و باسعه صدر و با دلايل قانع کننده، به دفع شبهه های وی پرداخته و عقايد حق را در هر زمينه ای با استناد به آيات قرآن و رواياتی که عموماً توسط راويان اهل سنت نقل شده، اثبات کرده است.

در جلد اول پس از آنکه به بيان فرقه ناچيه پرداخته شده، از ۴ مسئله: ادراك، نظر، صفات خداوند متعال و نبوت، سخن به ميان آمده و ديده گاه شيعه و اشاعره در خصوص هريک بوضوح بيان شده است.

دلائل الصدق یکی از متون مهم در کلام تطبيقی اسلام می باشد، که خوشبختانه به شکل مطلوب به فارسی ترجمه و چاپ شده است. البته، تاکنون جلد اول اين اثر ماندگار در دسترس خوانندگان قرار گرفته است، اما اميدمی رود بزودی با چاپ مجلدات ديگر آن به غنای کتابخانه اسلامی افزوده شود. مترجم برای برگرداندن اين کتاب ارزشمند، کوشش فراوان کرده و چنانکه از مقدمه برمی آيد، چند سال را در ترجمه آن گذرانده و از عهده آن بخوبی به در آمده است. ناشر ارجمند نيز کتاب را به صورت زيبا و با کاغذ و صحافی خوب چاپ و منتشر کرده است.

پانوشتها:

۱. اين کتاب با تعليقات و اضافات و زير عنوان ملحقات احقاق الحق، توسط مرحوم آيت الله العظمی سيدشهاب الدين مرعشی نجفی (ره) در قم چاپ شد.
۲. نقيه البشير، ج ۱، ص ۲۳۱
۳. ماضي النجف و ماضيه، ج ۳، ص ۳۶۰
۴. الذريعه، ج ۱، ص ۲۵۱
۵. دلائل الصدق، ج ۱، صص ۳۱-۳۲